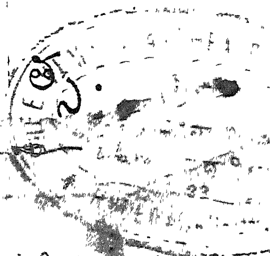

విజయరాంపురము ప్రొప్రయిటరు

శ్రీ ...లికాని వేంకటసూర్యరావుగారి

ఆశ్రితుఁడు

కొత్తపల్లి సుందరరామయ్యచే,

రచియింపఁబడినది.

[illegible] నల్లూర్ కర్రా వేంకటరత్నముచే,

ప్రచురింపఁబడియె.

రామమోహన ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు.

(మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.)

1915.

దీని వెల 0—8—0 అణాలు.

శ్రీ

వ్రణచికిత్స.

శా. శ్రీమద్ద్రోణగిరీంద్రహస్తుఁడును, ధాత్రీపుత్రికానవాళి ర
త్నామేయప్రతిభావిభాసితుఁడు రామాంఘ్య్రర్చనామోదస
త్క్షేముం డుగ్రనిశాటభంజనుఁడు భస్మీభూతలంకాపురీ
ధామైశ్వర్యుఁడు వాయునందనుఁడు నిత్యంబున్ననుం బ్రోవుతన్

తా. ఇది వ్రణచికిత్స యను గ్రంథమగుటచేతను ఆంజనేయునిఁ గృతినాయకునిగా నియమింపఁబడెను. ద్రోణగిరీంద్రహస్తుఁడగుటచే వనమూలికలు మొదలయినవాని సూచనయు లక్ష్మణమూర్ఛను బోఁగొట్టుట వలన వైద్యశిఖామణి యనియుఁ దేలుచున్నది.

సీసమాలిక.

పాటసుగంధి యీశ్వరికన్యకోమలి
కఱ్కపాలయునుప్పి గాన్గుదొండ
దింతెనయులిమిరి తెల్లజిల్లేడు వా
కుడు బోడసరమును నడవికంద
నల్లయుమ్మెత్తయుఁ జల్లమునుగనేల
తాడివట్టికసింత జీడితెగడ

నేలగుమ్మడిరేల నేలవేములవంగ
చిక్కుడుగురివింద చెంబపాల
కొడిసిరత్నపురుష కోకితహంసపా
దియుఁ బిల్లితేగలుఁ దిప్పచిత్ర
మూలముచ్చింతయు భూశర్కరయు జిట్టి
కారింగువయుఁ బొన్నగంటిగుంట
కలగరనాభియు నెలుకజీడియుఁ బర్ప
టమును వావింటయుఁ జెముడుగార
పల్లేరుపెన్నేరు నల్లేరునూడుగ
దూసరయును బొడ్డుబూసరయుచు
గీ. చేదరాసియుఁ గాడేప చేదుబీర
నాగముసీడియుఁ గలబందచాగ మొదలు
సకలవనమూలికలచేత జానుమీఱు
వనవినోదంబుచెందుర్తిజనపదంబు. 2

తా. ఈవనమూలికలు గ్రంథకర్త స్వయముగా వాడినవియు, నివాసమగు చెందుర్తియడవిలో నివి యన్నియుం దొఱకునవియనియు వ్రణచికిత్సలలోఁ దరుచు వాడఁబడునవి యనియుం దెల్పియుండెను.

సీ. సర్పవిషము మంత్రశక్తిచేనీరుగాఁ
గావించిమాతాతగాంచెఁబేరు
మంత్రజలంబుచే మానినీ ప్రసవవే
దనమాన్పిమాతండ్రి తాల్చెఁగీర్తిఁ

బహుచికిత్సలు పెక్కుపరికించి నేర్పుతో
వ్రాసినాయన్న మేల్వాసిఁగాంచె
నేనుభిషగ్వరస్నేహంబునం జేసి
వ్రణచికిత్సయనంగఁ బరగుదీని,
గీ॥ వ్రాయఁగాఁబూనితిని క్రొత్తపల్లివంశ
జుఁడను సుందరరామాహ్వయుఁడనుదీనఁ
గలుగు గుణములు గ్రహియించి వెలయఁజేయఁ
డార్యులార! సుధీవైద్యవర్యులార! 3

తా. ఈపద్యముంబట్టి తాత పాముమంత్రము వేయు నట్లును, తండ్రి స్త్రీలుపడు ప్రసవ వేదనను మాన్పునట్లును, అన్నపశుచికిత్సలు తెలిసియున్నట్లును తనకువైద్యప్రశంసతెలిసి యున్నట్లును తేలుచున్నది.

క. చేయఁగబూనితి సూత్ర
ప్రాయంబుగవైద్యశేఖర కృపఁ దీనిం
దోయధిదాటిన ఘనకపి
రాయనికడఁ గుప్పిగంతు రమణదలిర్పన్. 4

తా. సూత్రప్రాయముగా వైద్యశిఖామణుల కృపచే నీగ్రంథమును వ్రాయు చుంటి ననియు, సముద్రము దాటిన ఆంజనేయునియొద్ద కుప్పిగంతులువైచినట్లుపెద్దపెద్దవైద్యగ్రంథ ములలో నిదియెంతయని వినేయతను గనపరచెను.

సీ. చంద్రుండులక్ష్మియుచైత్రశ్రవంబునుసుర
కరియును నమృతంబుఁగల్పకంబు

గౌస్తుభమణియాదిగాఁగల్గుసత్స్వము
త్కరముతోఁడనుబాలకడలియందు
ఘనుఁడుభిషగ్ఘంసయనువునవిష్ణువ
జ్ఝలకులసత్కులశజలనిధికి
నోషధీశుండయియుదయించిసంగమే
శ్వరభిషజుఁడురాజవైద్యనిపుణుఁ
గీ. డతఁడునామాతులుండౌటనందునాకుఁ
గొన్నికొన్నిచికిత్సలుకుదురుపడఁగ
నలవడియెమేనమామపోల్కులుగనిందు
వ్రాయదొరకొంటిసజ్జనవ్రాతములర. 5

తా. పాలసముద్రములో, చంద్రుఁడు, లక్ష్మి, ఉచ్చైశ్శ్రవము, తెల్లయేనుఁగు, అమృతము, కల్పవృక్షము, కౌస్తుభమణి మొదలైనవానితోఁగూడఁ బుట్టినధన్వంతరివలె, విష్ణువజ్ఝలవంశమను పాలసముద్రమునకు, చంద్రునివంటివాఁడును రాజవైద్యుఁడును, సంగమేశ్వరనామముగలయతఁడు మేనమామయగుటచే మేనమామపోల్కులు కొన్నియబ్బి యీగ్రంథమును వ్రాయఁగడంగితిని.

ఉ. వ్రాసిరితొంటిసత్కవులువైద్యవిదుల్ ఘనవైద్యశాస్త్రము
ల్చేసిరితొంటివెజ్జులువిశేషగుణప్రదమైనమందులం
బూసకుఁబూసఁగుర్చ్చుగతిఁ బోలఁగఁజూపకవేఱువేఱుగా
రాసియొనర్తురయ్యదిభరంబుగదాకను వారికెవ్వఁడున్. 6

తా. వైద్యముతెలిసిన పూర్వకవీశ్వరులు పెద్దపెద్ద

వైద్యగ్రంథములను వ్రాసిరి. వైద్యులును గొప్పగొప్ప గుణమిచ్చు నౌషధములం జేసిరి. వేఱువేఱుగాఁ జూపక నన్నియు నేకరాసిగానుంచుటచే చూచువారికి చాలభరముగానుండును.

గీ. మినుములును బెసలుకందులు ననుములునొక
గుప్పయొనరిచి యేర్చిడిచొప్పుగాదె
యన్నివిషయములొక గ్రంథమందె వ్రాసి
విషయసూచికఁగనుగొని వెదకుటెల్ల 7

తా. అన్నిసంగతులు ఒక్కగ్రంథమందు కుప్పఁగాఁ జేర్చిపెట్టి కావలసినవిషయమును గ్రహించుటకు విషయసూచికవెదకుట యెట్టిదనఁగా, మినుములు, పెసలు, కందులు, అనుములు ఏకముచేసి ఒకరాసిపోసి కావలసినదాని నేర్చుకొనుటవంటిది.

ఉ. అద్దిర! యట్లుసేయక మెయాంగలమందునొకొక్కదానికిం
బెద్దగ్రంథరాజముల వేఱుగవేఱుగ వ్రాసియుండుటం
దద్దయులాభకారులుగ దాయనినేనును దత్పథంబునన్
ముదులుగుల్కవ్రాయుటకు బూనితిఁ బెద్దలయొద్దఁబిన్ననై.

తా. ఆంగ్లేయభాషలో నట్లుసేయక ఒకొక్కవిషయమున కొకొక్కగ్రంథమును వేఱువేఱుగా వ్రాసియుండిరని నేనును, ఆదారిని వ్రాయ యత్నించితిని.

క. ఒకొక్కయవయవంబున
కొకొక్కటి వ్రాసినట్టి హూణులవలెనే

నొక్కొక్కరుజకు వేఱుగ
నొక్కొకగ్రంథంబు వ్రాసియ నూహసలిపితిఁ. 9

తా. ఆంగ్లేయభాషలో, ఒక్కొక్క అవయవమునకొ
క్కొక్క గ్రంథమువ్రాసినట్లే నేను, ఒక్కొక్క రోగమునకొ
క్కొక్కగ్రంథము వ్రాసియ నూహించితిని.

ఉ. ఊహజనించినంతటనె యూరకయుండిన నేమిలాభమా
నీహజనించికబ్బముల నెన్నిఁటినోరచియింపఁబ్రాజ్ఞసం
దోహముసాహసింపవలె దుర్భరమైననలంతియైననం
చాహరిరాయఁబూర్ణహృదయంబుననమ్మిచువ్రాసియఁ
బూనితిఁ. 10

తా. తలంపుపుట్టినపిమ్మట కష్టమైనం దేలికయైన నూర
కుండుటతగదని, కృతీశ్వరుఁడగు వాయునందనుని నమ్మి వ్రా
యఁబూనితిని.

కర్మవిపాకము.

క. ఏపుననుత్తమజాతి
స్త్రీపంచశరప్రవృత్తి శిరమునఁగురుపుల్
ప్రాపించునందులకుఁబ్రా
జాపత్యవ్రతముమేలు సమకూర్పఁగదుఁ. 11

తా. ఉత్తమజాతి స్త్రీతోఁ గ్రీడించుటఁజేసి శిరస్సునఁ గురుపులు వుట్టును. దీనికి ప్రాజాపత్యవ్రతము సేయవలయును.

చ. నలువుగఁబుణ్యకర్మల నొనర్చెడిపట్లను గోళ్ళగార్ధభం
బులఁగనుగొన్న హేతువున బుట్టును తప్పకనాశికాస్రవణం
బులుగడుఁదన్నివారణము పొందెమహాత్తరమైన వేదరు
క్కులఁదగనన్నముఁ ఘృతముఁ గూరిమిహోమము సేసి
వెండియున్ 12

తా. పుణ్యకర్మలను శేయుసమయమున కోళ్ళను, గాడిదెలను చూచుటచే నాసికాస్రవణంబులు జన్మించును. ఆపాపనివారణార్థము వేదరుక్కులచే నన్నమును నేయియు హోమము చేసి.

గీ. ఎలమిశ్రీసూక్తమును జపియించిశిఖను
మహితశంకరసంకల్పమంత్రితమగు
నక్షతలుగానిదూర్వాంబులైనఁగాని
తాల్పవలయును రక్షణార్థంబునరుఁడు. 13

తా. శ్రీసూక్తముపఠించి శివసంకల్పముచే మంత్రింపఁబడిన, అక్షతలనుగాని, దూర్వాంకురములనుగాని శిఖను ధరించవలయును.

వ్రణలక్షణము.

క. వ్రణముదగుశ్శారీర
మ్మనియునునాగంతుకమనియందుగ్రమమునన్
జనియించువాతదోషం
బునశస్త్రాదికమువలనఁబొరినిరుతెగలై. 14

తా. శారీరమనియు, ఆగంతుకమనియు, వ్రణములు రెండువిధములు. అందు శారీరమ్ములు వాతదోషముచేతను, ఆగంతుకములు శస్త్రాదికమువలనను గలుగును.

చ. జడముగనుంట ముట్టుకొనఁ జట్టువలెన్గనుపించుచుంట య
ప్పుడప్పుడునొప్పిఁ మిగుల బొట్లుస్రవించుచునుంటనల్లగా
గుడమువిధంబుగాఁగఁగనుగొబడుచుండుట గల్గియుండినం
దడయకవాతజవ్రణము తప్పదటంచు నెఱుంగఁగావలెన్. 15

తా. కదలికలేనిదై ముట్టుకొనినయెడల రాయివలెనుండి అప్పడప్పుడు నొప్పి, పోట్లుస్రవించుటగల్గి నల్లగా బెల్లపురంగు గలిగియుండినయెడల వాతమువలనఁ బుట్టినవ్రణమని తెలిసికొనవలెను.

ఉ. దప్పియు మోహముల్ జ్వరముదాపముచెమ్మటచీల్చునట్లుగా
నొప్పిస్రవించుచుండుటయు నుంజెడువాసన గల్గియుండినం
దప్పకపిత్తజవ్రణవిధంబనియెంచుచు వైద్యులెల్ల నేఁ
జెప్పినయౌషధంబులను జేసిచికిత్సలు సేయుటొప్పగున్. 16

తా. దాహము, మోహము, ఉష్ణము, తాపము, చెమట, చీల్చుచున్నట్లు నొప్పి స్రవించుట, వాసనగల్గి యున్న యెడ పైత్యమువలన పుట్టినవ్రణమని యెంచి నేనీ గ్రంథమునం జెప్పిన ఔషధములను జేసి వైద్యులు చికిత్సఁ జేయుట తగును.

గీ. జడము దట్టముజిగట నిశ్చలమునొప్పి
పాండువర్ణముకొద్ది స్రావంబుఁగల్గి
పండుటకుఁ జెరకాలంబు పట్టెనేని
శ్లేష్మజవ్రణమంచును జెప్పఁబడును. 17

తా. జడత్వమును, దట్టము, జిగట, చలనము లేకుండుట, నొప్పి, పాండువర్ణము, కొంచెము స్రవించుట, ఇవి కలిగి పక్వమునకువచ్చుటకు చాలకాలము పట్టినయెడల శ్లేష్మమువలనఁ బుట్టినవ్రణమని చెప్పఁబడును.

సీ. చర్మంబునందు మాంసమునందుమర్మర
హితమైన తావులసృష్టియగుచు
నుష్ణంబుమిక్కిలి తృష్ణయు మొదలౌను
పద్రవరహిత యౌవనముగల్గి
వెలయ యుక్తాయుక్త వేచనగల్గిన
మనుజులకెందు హేమంతమందు
శిశిరంబునను జనించిననూతనవ్రణ
మ్ములు సుఖవ్రణసంజ్ఞఁ బొందియుండు
గీ. నట్టివ్రణములు సుఖసాధ్యమని యెఱింగి
భిషజులీగ్రంథమునను జెప్పినతెఱంగు

తప్పకుండంగదగు చికిత్సలొనరించి
వాసిగాంచుటమేలు భూవలయమందు. 18

తా. చర్మమునందును, మాంసమునందును, మర్మస్థలములయందును బుట్టి, ఉష్ణము, దాహము, మొదలయిన ఉపద్రవములేని యౌవనముగలిగి యుక్తాయుక్త వివేచనయుండిన మనుజులకు హేమంతశిశిర ఋతువులందుఁ బుట్టిన నూతన వ్రణములు సుఖవ్రణము లనఁబడును. అట్టివ్రణములు సులభసాధ్యములని గ్రహించి వైద్యులు ఈగ్రంథమందుఁ జెప్పినరీతి తప్పక చికిత్సలుజేసి పేరుగాంచుటమంచిది.

గీ. చెడినరక్తంబుఁ గుళ్ళిన చీముగలిగి
వ్రణములోపల గుల్లయై పయినుబ్బి
కడువికారంపు వర్ణంబుఁ గలిగియుండు
సారివవేదనతోడ దుష్టవ్రణంబు. 19

తా. చెడిన రక్తముతోను, కుళ్ళిన చీముతోను ఉండి, లోపలగుల్లయై పయికి ఉబ్బినట్లుండి మిక్కిలి వికారపురంగుగలిగి సారివబాధగలిగియుండునది దుష్టవ్రణము.

మ మొనవిస్పష్టముగాఁగనుండుటయు వాపుంబోట్లు లేకుంటజి
హ్వానుహస్తంబునుబోలియుండుటవపుర్వస్తుల్యవర్ణంబుగ
ల్గినదై యుండుటఁబక్వమైవణముచికిత్సాసాధ్యమానింకనం
చునువైద్యంబొనరించిమానుపఁగవచ్చుక్ వైద్యులెప్పట్టు
నన్. 20

తా. మొనతేరియుండుట, వాపు, పోట్లులేకుండుట, నాలుకను, చేతిని పోలియుండుట, దేహముయొక్క చర్మము రంగుతో సరిగానుండుట గలిగియున్నయెడల వ్రణము పక్వమునకు వచ్చినదని తెలిసికొని వైద్యులు వైద్యముచేసి మాన్పవచ్చును.

గీ. క్షయయు, మధుమేహకుష్ఠు విషములుగల్గి
బాధపడుమర్త్యునకుఁ బుట్టువ్రణము, వ్రణము
మీఁదనింకొక వ్రణము జన్మించెనేని
గష్టసాధ్యమనుచు నెఱుఁగంగవలయు. 21

తా. క్షయ, మధుమేహము, కుష్ఠు, విషములు, ఇవికలిగి బాధపడుచుండు మనుష్యునకుఁ బుట్టిన వ్రణమును, వ్రణముమీఁద వ్రణముబుట్టినను కష్టసాధ్యమని తెలిసి కొనవలెను.

గీ. అగరుచందన కమలపుష్పాజ్య మద్య
గంధఫల్యాది వస్తుసుగంధతుల్య
సౌరభంబులు గలుగ నసాధ్యమగుట
కాక నావ్రణమున మృతిగల్గునిజము. 22

తా. అగరువలెను, మంచిగంధము వలెను, కమలము వలెను, పూవువలెను, నేయివలెను, కల్లువలెను, సంపెంగవలెను వాసనపుట్టినయెడల అసాధ్యమగుటయేగాక, ఆవ్రణమువలన మరణముకూడ సంభవించును.

గీ. వాతదోషంబున విషమపాకమగుచుఁ
బైత్యదోషమునను శీఘ్రపక్వమగుచు

కఠిన కఫదోషమునఁ జిరకాలపక్వ
మగుచు దేహిని వ్రణములు నొగులఁజేయు. 23

తా. వాతదోషముచేత విషపక్వము గలవియు, పైత్యదోషమున శీఘ్రపక్వముగలవియు, కఫదోషమునఁ జిరకాలపక్వము గలవియునై వ్రణములు మనుజుని బాధించును.

క. చనురక్తాగంతుకమగు
వ్రణమది పిత్తవ్రణంబువలెశీఘ్రముగం
గనుబక్వము భిషజులుచ
య్యనని భేదములనెఱుఁగనగునెవ్యోడలన్. 24

తా. రక్తాగంతుకమైన వ్రణము పైత్య వ్రణము వలె శీఘ్రపక్వమునుబొందును. ఈభేదమును వైద్యులు తెలిసికొనియుండవలెను.

గీ. వాతమునఁబోట్లు పిత్తము వలనఁ బక్వ
మగుట కఫమునఁ జీముగలుగుటసాజ
మనిభిషక్కులు తెలిసి వైద్యంబుసేయ
నగును లేకున్ననది యసాధ్యంబుజగతి. 25

తా. వాతమువలన పోట్లును, పైత్యమువలన పక్వమునకువచ్చుట, కఫమువలన చీముపట్టుట, ఇవిసహజమని వైద్యులు తెలిసికొని వైద్యము సేయవలయును గాని లేకపోయిన ధ్యము కాదు.

క. వ్రణముల పక్వాపక్వము
లనుబాగుగ గుర్తెఱింగి లక్షణయుక్తం

బును శాస్త్రసమ్మతంబై
చనునట్టి చికిత్స సేయ సాధ్యంబరయన్. 26

తా. వ్రణములు పక్వమునకు వచ్చినదియు, లేనిదియు, బాగుగాఁ దెలిసికొని, లక్షణ యుక్తమై శాస్త్రసమ్మతమైన చికిత్స జేయుట సాధ్యము.

క. పక్వముగాని వ్రణంబును
బక్వమయినదంచుఁ జీదుపువాఁడును మఱియుం
బక్వంబైన వ్రణంబును
బక్వముగాద నెడునతఁడు బాలిశులెందున్. 27

తా. పక్వముగాని వ్రణమును పక్వమునకువచ్చెవని చిదుపువాఁడను, పక్వమునకు వచ్చిన వ్రణమును పక్వమునకురాలేదనువాఁడును, మూఢులు.

వ్రణచికిత్సలు.

గీ. కటుకరోహిణి జిల్లేడు కడిమిజువ్వి
రావిప్రబ్బలియుఁ గరవీరమును మఱ్ఱి
యత్తియును వీనిదాగపాయమును బెట్టి
కడిగినంబుండ్లుమానును గపివరేణ్య 28

తా. కటుకరోహిణి, జిల్లేడు, కడిమి, జువ్వి, రావి, ప్రబ్బలి, గన్నేరు, మఱ్ఱి, అత్తి, వీనిచెక్కలతో కషాయమును బెట్టి పుండ్లను కడిగినచో, మానును.

గీ. కప్పురము నింగిలీకము గవ్వపలుకు
మంచిసాంబ్రాణి యివిమూఁడు మైనమువలె
నూరిపట్టించినను సౌఖ్యమేరుపడఁగ
నెట్టిమేహవ్రణంబులు నేనిమాను. 29

తా. కర్పూరము, ఇంగిలీకము, మంచి గవ్వపలుకు సాంబ్రాణి యివిమూఁడును మైనమువలెమెత్తగానూరిపట్టించినయెడల, ఎట్టిమేహవ్రణములైనను మానును.

గీ. కరకకాయయుఁదాడి యుసిరికకాయ
యునుగషాయంబుగం దీసియొనరగుగ్గి
లంపుజూర్ణముతోఁ ద్రావఁగంపుస్రావ
పక్వములుఁబోట్లుఁగల పుండ్లవాపులడగు. 30

తా. కరకతాడి యుసిరికలను ఈమూటిని కషాయము తీసి గుగ్గిలపుచూర్ణముతోఁగలిపి త్రానినయెడల కంపు, స్రావముఁ పక్వము, పోట్లుగలిగియున్న కురుపులయొక్క వాపులు తీయును.

ఆ. మునిఁడిపండుగుంజు వసజమ్మియాకును
మిరియములును సరిగమేకపంచి
తమునఁనూరిరాయఁ దగునుపైత్యవ్రణ
ములకుఁదానమేలు గలుగఁగలదు. 31

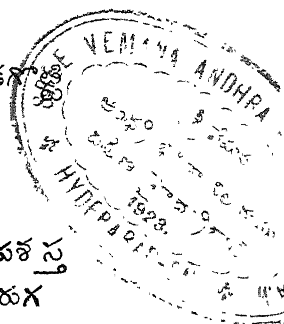
తా. మునిఁగపండుగుంజును, వస, జమ్మియాకు, మిరియములు సమానముగా మేకపంచితముతో నూరి రాచినయెడల పైత్యవ్రణములుమానును.

గీ. రోకఁటినిదంచికొని పెద్ద టేకుపట్ట
కాంజికముతోడనూరి కల్కముగఁ జేసి
పూయవాతవ్రణమ్ములు పూఁటలోన
మాడుగట్టుచు వెంటనే మానఁగలవు. 32

తా. రోకలితో పెద్ద టేకుచెక్కనుదంచి యుంచుకొని కలితో (తరవాణి)నూరికల్కముగాఁ జేసి పూసినయెడల వాతవ్రణములు పూటకుమాడుగట్టి మానిపోవును.

సీ. తెలుపైనపల్కగుగ్గిలము తులంబును
గలువమునను నూరి తులముహింగు
ళమునుమమూర తుత్థమరతులంబుపెం
కునను బొంగఁగఁ జేసి గుండగోసి
మైలుతుత్థపుపొడి మఱిగుగ్గిలపుఁబొడి
రెండునుగల్పి యేరండతైల
మునను డికించియందున నింగిలీకపు
చూర్ణముఁగల్పి యుంచుక వ్రశస్త

గీ. మైనమైనంబుఁ జేరిచి యదిజిగురుగ
వండిగుడ్డకుఁబట్టించి వ్రణముమీఁద
వేయవాతవ్రణంబుల వేగఁగోసి
కలుషమునుదీసివైచి సౌఖ్యంబొసంగు. 33

తా. తెల్లని పల్కుగుగ్గిలము కలువములో నూరియుంచుకొని, ఒకతులము ఇంగిలీకము, అరతులము మయూరతుత్థము ఇవి రెండును పెంకులోవేసి పొంగించి గుండకొట్టి, మైలుతుత్థపుపొడి, గుగ్గిలపుపొడి రెండును గలిపి, ఆముదమున నుడికించి, అందు ఇంగిలీకపుపొడి గలిపి కొంచెముమంచిమైనమును జేర్చి అదియంతయును జిగురు వచ్చునట్లు వండి గుడ్డకు పట్టించి వాతవ్రణముల కంటించినయెడల వేగముగాఁగోసివై చిలోపలనున్న కల్మషమును దీసివైచి సౌఖ్యమొసంగును.

వ్రణములు పగులుటకు చికిత్సలు.

క. ఏనుఁగుదంతము చిక్కఁగఁ
బానీయంబులనునూరి పట్టించిననెం
తేసిఁగఠినమగువ్రణముం
గానిదినములోనఁ బగులఁగలదు మహాత్మా 34

తా. ఏనుఁగుదంతమును నీళ్లతో చిక్కగా నుండునట్లు అరగఁదీసి పట్టించిన యెడల ఎంతకఠిన వ్రణములైననుదినములో పగులును.

గీ. మిరియములుఁ బావురపుపెంట సరిగనూరి
కట్టినను బేడయుడికించి కట్టుచున్నఁ
బదిదినములకు సెలపుండు బలముతగ్గి
మాని సౌఖ్యంబొసంగును మనుజునకును. 35

తా. మిరియములు, పావురపు పెంటికలు, సమానము గానూరి కట్టినను, పేడ ఉడికించికట్టుచున్న నుపదిరోజులలో సెల పుండుబలముతగ్గిమానిమనుజునకు సౌఖ్యమిచ్చును.

గీ. యవలుగోధుమలును నూరియందు క్షార
ముంగలిపిపూసినను సున్నమును బసపు బ
సుమమునంగల్పిరాచిన నిమిషముననె
వ్రణపటుత్వంబు దగ్గుచుఁ బగులఁగలదు. 36

తా. బియ్యము, గోధుమలు నూరి అందు ఉప్పుగలిపి రాచినను సున్నము పసుపుపొడిగలిపి రాచినను నిమిషములో వ్రణముయొక్క గట్టితనముపోయి పగులును.

గీ. మేకపెంటికబూడిద మెత్తగాను
నూరిసాంబరి లవణంబునుం గలుపుచు
లేపనము సేసి రేనియు నేపుదగ్గి
వ్రణముజామగునంతకుఁ బగులఁగలదు. 37

తా. మేకపెంటికలు బూడిద మెత్తగా నూరి, అందు సాంబరలవణమునుగలిపి పూసినయెడల వ్రణము యేపుతగ్గి జాములోఁబగులగలదు.

గీ. నల్లమందాముదపుబప్పు నలుగఁగొట్టి
మెత్తఁగానూరి గడ్డలమీఁదరాయఁ
బదినిమసములకుంబుండు పగిలిబాధ
సర్వము నివారణంబయి సంతసమిడు. 38

తా. నల్లమందును, ఆముదపుపప్పును నలుగఁగొట్టి మె త్తగానూరి గడ్డలమీఁద రాచినయెడల పది నిముసములలో పుండుపగిలి బాధనివారణమగును.

గడ్డ తేలుటకు.

క. కలబందరసమునను మెం
తులు బియ్యము గోధుమలును నూరిమఱియుని
జలమగు నవనీతంబును
గలిపియిడిన వేగముగను గడ్డలు దేలుౕ. 39

తా. కలబందరసముతో మెంతులు, బియ్యము, గో ధుమలునునూరి నీరులేని వెన్నలోఁగలిపి పట్టించినయెడల వేగ ముగా గడ్డలు తేలును.

కంతికరగుటకు.

సీ. గంగసిందూరము నింగిలీకము రస
సిందూరమునుమఱి చిత్రమూల
మును రసకర్పూరమును నొక్కటొకటి తు
లమ్ముఁ బంద్రెండు తులములుమైన
మునసుడికించుచుఁ బుల్లనుగదపి పా
కమురాగనదిదించి కంతియెంత
పరిమితినుండు నాపరిమాణముగఁ బిళ్ళ
వలెఁజేసి యదివెచ్చపరచిదానిఁ
గీ. గంతిపయినిడి మీఁదఁదగరపుబిళ్ళ
పైచికట్టుచునుండిన వరుసగాను

బదిదినంబులలోపల బరువుతగ్గి
వెంటనే కంతికరగును విస్మయముగ. 40

తా. గంగసిందూరము, ఇంగిలీకము, రససిందూరము చిత్రమూలము, రసకర్పూరము ఇవి ఒక్కొకటి తులము చొప్పున నూరి పంద్రెండుతులముల మైనముతో నుడికించి పాకమునకు రానిచ్చి దించి కంతికి సరిపడిన బిళ్ళచేసి, అది వెచ్చజేసి కంతిమీఁదఁబెట్టి దానిమీఁద తగరపుబిళ్ళను వేసి పదిదినములు వరుసగా కట్టినయెడల కంతిచిత్రముగా కరగిపోవును.

మడమశూలకు.

సీ. పాలతోనుడికించి వరిపిండికట్టును
గట్టిరేనియు దబ్బకాయకుమ్ము
నంబెట్టియుడికించి నలిపికట్టునుగట్టి
రేని చౌడును నీటనాననిచ్చి
కట్టుగట్టిరయేని గల్వంబునను నగ్ని
మూతనుమర్దించి రాతిసున్న
మునుగల్పి నూరి కట్టునుగట్టిరేనియుఁ
దడయక క్షణములో మడమశూల
గీ. పోటునిశ్శేషముగమాని పూర్వపుస్థితి
నాల్గుదినములలోఁగల్గి నడచునట్టి
ధైర్యమొనఁగును గావునఁదప్పకుండ
వైద్యులీరీతిఁజేసి పేర్వడయుటొప్పు. 41

తా. వరిపిండిపాలతో ఉడికించి కట్టుగట్టినను, దబ్బకాయ తుమ్ములోఁబెట్టి ఉడికించికట్టుగట్టినను, చిత్రమూలమును నూరి రాతిసున్నముం గల్పికట్టుగట్టినను, మడమశూలపోట్లు క్షణము లోమాని యథాప్రకారముగా నాలుగు దినములలోనడచు నట్టిశక్తి కలుగును. కాఁబట్టివైద్యులీవిధముగా చికిత్సలను జేసి పేరుగాంచుటతగును.

పంగలమూదకు.

సీ. చౌడుతడిపికట్టి చలినీళ్ళుబోసినఁ
బులిచల్లతోడను దెలకపిండి
యనువుగానూరికట్టిన లకుచఫలంబు
నుడికించికట్టిన నాదయమునను
దరవాణియన్న మింతపిసికికట్టినఁ
బెద్దబచ్చలియును బెరుగునూరి
కట్టిన వెన్నయుఁ గదళీఫలంబును
గలిపికట్టినఁబోటు గడియలోన
గీ. మానుటయెగాక పంగలవాదవలని
బాధయెన్నఁటికిని లేకబాగుపడును
పూర్వరీతిని జర్మంబువోయు మరలఁ
దప్పకుండఁగ నీచికిత్సలసలుపుఁడు. 42

తా. చవుడుతడిపికట్టి చలినీళ్ళుపోసినను, పులిమజ్జిగ తో తెలకపిండి నూరికట్టినను, నిమ్మకాయ ఉడికించి కట్టినను,

ఉదయపుపూట తరవాణియన్నము పిసికికట్టినను, పెద్దబచ్చలి యాకు పెరుగునూరి కట్టినను, వెన్నయు అరటిపండును గలిపి కట్టినను గడియలోఁ బోటు మానుటయేగాక, ఎన్నఁటికినిమరల నట్టి బాధలేకుండ పంగలమాదమాని యెప్పటియట్లు చర్మము తోడుగునుగాన తప్పక ఈచికిత్సలు సేయవలయును.

ఉడుకుసర్పికి.

గీ. వెలిమిడినిదాల్చి మజ్జిగవేసికలిపి
లేపనముసేయఁ దెల్లజిల్లెడుసుగంధి
జీరకంబులురెండును నూరినేయి
గలిపిరాచిన నుడుకు సర్పాలుహరించు. 43

తా. తాల్చినవెలిమిడి, మజ్జిగవేసికలిపిపూసినను, తెల్లజిల్లేడు, సుగంధి, నల్లజీలకఱ్ఱ, తెల్లజీలకఱ్ఱ, ఇవినూరి నేతితోఁ గలిపి రాచినను, ఉడుకుసర్పాలుమానును.

గీ. ఉడుకుసర్పివలన బాధపడుచునున్నఁ
గాకిదొండాకుపసరు జిక్కఁగనుదీసి
యావునేతనుగలిపి పూయంగదాని
బాధనిశ్శేషముగమాను బ్లవగవర్య. 44

తా. ఉడుకుసర్పివలన బాధ ఎక్కువుగా నున్నప్పుడు కాకిదొండాకు పసరుదీసి, ఆవునేతిలోఁగలిపి పూసినయెడ నిశ్శేషముగా మానును.

సర్పికి.

సీ. కొండకసింతయు రెండుజీరకములుఁ
బాలసుగంధియు నేలకులును
మానేరుచెక్కయు మంచిమిరియములుఁ
దాడియుఁదెల్లజిల్లేడుచెక్క
యరతులమరతుల మగునట్లుచూర్ణంబుఁ
జేసిగోఘృతమందుఁ జేర్చియొక్క
మోతాదుఁదినియొక్క మోతాదుకురువుల
కును రాచినను మూఁడుదినములకును
గీ. మంటయును బచ్చియునుగూడ మానిమాఁడి
దేహమెప్పటియట్లులఁ దేజరిల్లు
సర్పికిదిబిరువౌని యౌషధముగాన
వైద్యులిబ్భంగిఁజేసిన వాసిగలుగు 45

తా. కొండకసింత, నల్లజీలకఱ్ఱ, తెల్లజీలకఱ్ఱ, పాలసుగంధి, ఏలకులు, మానేరుచెక్క, మిరియములు, తాడి, తెల్లజిల్లేడుచెక్క, ఇవి అరతులము అరతులము అగునట్లుచూర్ణము జేసి ఆవునేతిలోఁగలిపి, ఒక్కమోతాదులోపలికి పుచ్చుకొని ఒకమోతాదు కురుపులకు రాచినయెడల మూఁడుదినములకు మంట, పచ్చి ఇవిమాని మాడిపోయి శరీరము మొదటివలె నగును. ఇది సర్పికి మంచియౌషధము కాఁబట్టి వైద్యులీవిధముగాఁ జేసినయెడల ప్రసిద్ధిగలుగును.

క. చెంబాకు రసమునుమిరి
యంబులువసనాగమునీఁడి యరుగంగాఁ గ
ల్వంబునమెత్తగనొనరిచి
గంబూరంగల్పిరాయఁగా సర్పివిడుఁన్. 46

తా. చెంబాకురసముతో మిరియములు, వస, నాగముసీణిగ, ఇవి కల్వములో మెత్తగానూరి కర్పూరముగలిపి రాచినయెడ సర్పి విడిపోవును.

నాడీవ్రణమునకు (నారికురుపు)

సీ. రసముగంధకమువీని సమంబుగనునూరి
దానికిసరిగ ముదారుసింగు
కలిపియన్నిఁటిని జక్కగనూరిదాని ప
రిమితినిగంపిల్ల మమటికొంచె
ముగమైలుతుత్థమును గలిపినూరి దా
నికినాలుగింతలు నేయిజేర్చి
దానిలోదూదిని దడపివ్రణంబుపై
ననిడినదుష్టవ్రణములుమఱియుఁ
గీ. దీవ్రబాధానమేత నాడీవ్రణములు
నిమిషమునకెగుణాబిచ్చి క్రిమము గాను
వారముదినంబులకు మానుపట్టి సౌఖ్య
మొసఁగునీయౌషధమును జేయుట శుభంబు. 47

తా. పాదరసము, గంధకము, వీనినిసమానముగామర్దించి ఆరెంటికి సరిగా ముదారుసింగునుకలిపి అన్నిటినికలిపిమర్దిం

చి ఆమర్దించినదానియంత ములుమోదుగచూర్ణమును, కొం
చెముమైలుతుత్థమునుగలిపిమర్దించి ఆమర్దించినదానికి నాలుగు
రెట్లు నేయిగలిపి దానిలోదూదినిదడపి వ్రణంబుపైనవేసినయె
డల దుష్టవ్రణములు,ఎక్కువబాధపెట్టునారికురపులు శీఘ్రము
గాగుణమిచ్చి వారముదినములలో మానుపట్టి సౌఖ్యమిచ్చును
కాఁబట్టి ఈయౌషధమును జేయుట దీనికిముఖ్యము.

ఎదురుకుతిక-కరిణిమూలకు.

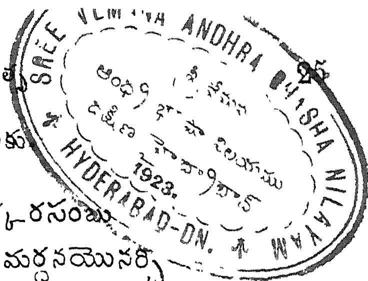
గీ. సమముగాఁగను శొంఠిగంధమునునవిసి
యాకుపసరునుగలిపి వేయఁగనెదూది
దీసియంటింపనెదురు కుతికలుఁగరిణి
మూలలునుశాంతినొందుచు ముదమొసంగు. 48

తా. శొంఠిగంధము, అవిసి ఆకుపసరు సమానముగా
గలిపి చేసి దానిమీఁదదూదినంటించినయెడల, ఎదురుకుతికలు-
కరిణిమూలలు మాని మోదమిచ్చును.

కల్ల వాపునకు.

గీ. సమముగా దుప్పికొమ్ము గంధమునుశొంఠి
మంచిసాంబ్రాణిచనుబాలనుంచినూరి
పట్టువేసినయెడఁగల్ల వాపుశీఘ్ర
ముగనుమానిసుఖంబు నొసఁగుమహాత్మ. 49

తా. దుప్పికొమ్ముగంధము, శొంఠి, సాంబ్రాణి చను
బాలతో నూరి పట్టువేసిన యెడల కల్లవాపు శీఘ్రముగా
మానును.

బిళ్ళలకు

సీ. కలువంబునందున ములగచెక్కరసంబు
రాతిసున్నమును మర్దనమొనర్చి
రాచిరయేనియు, రాతిసున్నముఁ గోడి
గ్రుడ్లచొనయురెండుఁ గూర్చిపట్టి
వేసిరయేని సువాసనగల ముసాం
బ్రము గుగ్గిలముశొంఠి సమముగాఁగ
మైనంబుతోవండి మంచితెల్లనిగుడ్డఁ
బట్టించిబిళ్ళపైఁ బట్టువేయ

గీ. నెట్టికఠినంపుబిళ్ళలు నేనిఁగఱగి
నరమునొప్పియు లేకుండఁ దిరముఁబడును
గాన వైద్యులు రోగులుఁ గ్రమముతప్ప
నీయకుండఁ జికిత్సను సేయుటొప్పు. 50

తా. ములగచెక్కరసము, రాతిసున్నము, ఈరెండును కలువమున నూరి రాచినను, రాతిసున్నము, కోడిగుడ్లసొన రెండునుగలిపి పట్టువేసినను, మంచి ముసాంబ్రము, గుగ్గిలము శొంఠి, సమముగా మైనముతోవండి గుడ్డకుపట్టించి బిళ్ళపైప ట్టువేసినను, ఎటువంటి కఠినపుబిళ్ళలయినను కఱగిపోయి నరమునందు నొప్పికూడ లేకుండఁ బోవును. కాఁబట్టి వైద్యులు రోగులు ఈచికిత్సలను మానక చేయవలెను.

గాలిబిళ్ళలకు.

ఆ. అవిసెయాకుపసరు నటించియామీఁద
గాలిదగులకుండఁ గట్టిగాను
దూదినద్దిరేని తోడనేగాలి బి
ళ్ళలుహరించి సుఖముగలుగఁ జేయు. 51

తా. అవిసెయాకు పసరునుబట్టించి దానిమీఁద గాలి దగులకుండునట్లు దూదిని వత్తుగా అంటించినయెడల వెంటనే గాలిబిళ్ళలు నశించును.

చనుకుదురునకు.

క. చనుకుదురు శొంఠిగంధం
బును బాలనునూరివేయఁ బోవునుగానం
జనువైద్య శిఖామణులిది
ఘనవైద్య చికిత్సయంచు గణుతింపవలెన్. 52

తా. శొంఠిగంధమును పాలతోనూరి పట్టించినయెడల చనుకుదురులు నివారణయగును. కాఁబట్టి దీనిని వైద్యులందఱును, గొప్పచికిత్సగాఁ దలంపవలెను.

రొమ్ముకుంపటికి.

గీ. రొమ్ముకుంపటిచే బాధయుమ్మరమయి
నపుడు జిల్లేడుపూవును నావుపాల
తోడనుడికించి యొకరెండు మూఁడుకట్లు
గట్టినను నాలుపోటును గట్టువేగ. 53

తా. రొమ్ముకుంపటివలన బాధ యెక్కువగా నున్నప్పుడు జిల్లేడుపువ్వును ఆవుపాలతో ఉడికించి రెండుమూఁడుకట్లు గట్టినయెడల ఆటు, పోటుతగ్గును.

గీ. పిమ్మటను జేదుపుచ్చను గుమ్ములోనఁ
బెట్టి యాముదముననూరి కట్టుగట్టి
లేనియొకకట్టునకె మాయమైనభంగి
రొమ్ముకుంపటి వేగ నిర్మూలమగును. 54

తా. తరువాత చేదుపుచ్చకాయ కుమ్ములోఁ బెట్టి, ఆముదముతో నూరి కట్టుగట్టినయెడల ఒక్క కట్టునకే రొమ్ముకుంపటి నశించిపోవును.

ఒడిసెపాలగడ్డలకు.

గీ. ములగచెక్కను లప్పగా నలుగఁగొట్టి
గట్టిగుడ్డను జేరిచి కట్టిసెగను
బెట్టియాముదమునఁ గాపువెట్ట నొడిసె
పాలగడ్డలు దినములోపలనె కఱఁగు. 55

తా. ములగచెక్కను ముద్దగా నలుగఁ గొట్టి గట్టిగుడ్డలో వేసికట్టి నిప్పుసెగనుబెట్టి, ఆముదముతో కాపుబెట్టినయెడల ఒడిసెపాలగడ్డలు ఒకదినములో కఱఁగిపోవును.

గండమాలలకు.

గీ. ఆవనూనె సరిద్వారి దేవకాంచ
నంబును సమానముగను గల్వంబునందు

మెత్తగానూరిపట్టింప మెడనుగల్లు
గండమాలలుమానును గవివరేణ్య. 56

తా. ఆవనూనె, నదిలోనినీరు, దేవకాంచనము ఇవిస మానముగాఁ గల్వమునవైచి నూరిపట్టించినయెడల మెడయందుఁబుట్టు గండమాలలుమానును.

గీ. గంధకముఁ బాదరసమును సైంధవలవ
ణమును సమముగ నర్కదుగ్ధములఁ గనక
మూలరసమున మర్దించి పూసిరేని
గండమాలలు మాను దత్క్షణమెమాడి. 57

తా. గంధకము, పాదరసము, సైంధవ లవణము ఇవి సరిగా జిల్లేడుపాలతోను, సంపెంగ వేళ్ళ రసముతోను మర్దించిపూసినయెడల వెంటనేమాడిపోయి గండమాలలుమాడిపోవును.

మూలశంకవ్రణమునకు.

గీ. పచ్చిపెన్నేరు నుడికించి పంచదార
పేరినఘృతంబు దానఁ గల్పికొనితిన్న
మూలరోగవిరేచనములును రక్త
పతనమునుగట్టుఁ బిమ్మట జతనమునను. 58

తా. పచ్చి పెన్నేరుదుంపను ఉడికించి, అందులో పంచదార, పేరిన నేయి కల్పుకొని తినినయెడల మూలశంక వల

నఁబుట్టిన విరేచనములును, రక్తస్రావమును గట్టును. తరువాత—

గీ. రాత్రినిద్రించునప్పు డేరండతైల
మును గుదంబుననిడి బహిర్భూమికేఁజని
కడుగుకొని పిమ్మటను వసగంధము గూద
మునను దోఁపుచు నిరువది దినములున్న. 59

తా. రాత్రినిద్రపోవునపుడు ఆముదమును గుదస్థానమునబట్టించి బహిర్దేశమునకు వెళ్ళి శుభ్రముగా కడుగుకొని తరువాత వసగంధము గుదమందుదోపుచు నిరువది దినము లుండిన యెడల.

క. మూలవ్యాధిని గుదమునఁ
దేలిన మేహంపుగ్రిము లతిత్వరగా ని
ర్మూలమగుఁబుండ్లు మానును
జాలగ నారోగ్యమబ్బు సత్యముదీనన్. 60

తా. మూలవ్యాధిచేత గుదస్థానమందుఁబుట్టిన మేహపు పురుగులు మిక్కిలి వేగముగాపోవును. ఇంతియగాక పుండ్లు మానును. మిక్కిలి ఆరోగ్యము.

గోరుచుట్టునకు.

క. పసపును సున్నంబును రెం
డుసమానంబుగను నరారి డొప్పవలెనోన

ర్చి సరిగనఖమునఁ జుట్టును
ముసరనిడిన గోరుచుట్టు పోకాడు వెసఁగ. 61

తా. పసపు, సున్నమును, ఈ రెండును సమానముగా మర్దించి డొప్పవలె జేసిసరిగగోటిచుట్టును క్రమ్మునట్లు అంటించి నయెడల గోరుచుట్టు శీఘ్రముగా మానును.

గీ. గోరుచుట్టయి వ్రేలుఁ బగులఁగఁగొట్టు
పోటునాటునుగలిగి నప్పుడొకయింత
గేదెపేడనుగట్టిన నాదినంబె
రక్తమువిరిగి బాధ సర్వమునుమాను. 62

తా. వ్రేలు పగులఁ గొట్టునట్టిబాధకలిగియున్నప్పుడు కొంచెము గేదె పేడను గట్టినయెడల, ఆదినంబుననే రక్తము విరిగి గోరుచుట్టు బాధయంతయును పోవును.

క. జంబీరఫలమునకుఁగ
న్నంబొనరిచి కరరుహంబునకుఁ దగిలింపం
గంబుకముం గట్టినఁగు
స్తుంబరిగట్టినను గోరుచుట్టులుమానుఁ. 63

తా. నిమ్మపండునకు కన్నముచేసి వ్రేలికిబెట్టినను, పెంకరుగట్టినను, కొత్తిమీరికట్టినను గోరుచుట్లు మానును.

నెత్తురుగడ్డలకు.

గీ. పాలలోపల వరిపిండిపాకముగను
వండి యాముద మించుకవైచిపిసికి

డిప్పఁగాఁజేసి గుడ్డఁగట్టినదినంబు
లోన నెత్తురుగడ్డలు దానఁజితుకు. 64

తా. పాలతో వరిపిండి మెత్తగావండి, కొంచెము ఆముదము గలిపి పిసికి, డిప్పవలెఁజేసి కురుపుమీఁదవైచి గుడ్డగట్టినయెడల ఒకదినములో నెత్తురుగడ్డలు చితుకును.

ఆ. చందనమును సొంటి గందంబుఁజిక్కఁగాఁ
గల్పియందులోనఁ గప్పురంబుఁ
జేర్చిలేచుచున్న చిన్న గడ్డలమీఁద
నద్దిరాచిరేని నణఁగిపోవు. 65

తా. మంచిగందము, సొంటిగందము, చిక్కఁగాదీసి కల్పి అందులో కర్పూరమునువైచి క్రొత్తఁగాలేచుచున్న చిన్నగడ్డలకు రాచినయెడల అణఁగిపోవును.

గీ. పిడుకనిప్పు కలువమునఁబెట్టి యాము
దమున మెత్తఁగనూరి ముద్దగ నొనర్చి
పూటకొకసారి చొప్పున బూసిరేని
వేగనెత్తురుగడ్డలు బాగుపడును. 66

తా. పిడకనిప్పు కల్వములోఁబెట్టి ఆముదముతోనూరి ముద్దజేసి పూటకొకమారుచొప్పున పూసినయెడల శీఘ్రముగం నెత్తురు గడ్డలు బాగుపడును.

నాశికావ్రణమునకు.

ఆ. వడ్లగింజయెత్తు పరమూమహమ్మాయి
గోరువెచ్చనయిన వారిలోనఁ

గానివరహిమాంబు కణములలోఁ గాని
గలిపిరాయ ముక్కుగడ్డమాను. 67

తా. వడ్లగింజ యెత్తు మంచిమహామ్మాయినిగోరువెచ్చగానున్న నీటిలోనయినను మంచునీటిలోనైనను గలిపిపట్టించిన యెడల ముక్కులోఁబుట్టుకురుపు మానును.

వ్రేవుకురుపునకు (ఆంత్రవ్రణము)

ఆ. అనప పప్పు నీటియందున నానించి
నూరియందు బంచదారఁ గలిపి
తినినఁ బేగునందు జనియించుపుండొక
మూఁడుపూటలకును మాడఁగలదు. 68

తా. అనపపప్పు నీటిలో నానఁబెట్టి మర్దనచేసి అందులో పంచదారకలిపి తినినయెడల వ్రేగులలోఁబుట్టుపుండు ఒకపూటలో మానిపోవును.

నేత్రవ్రణములకు— (లూతవ్రణము)

గీ. నయనమునఁబుట్టు లూతవ్రణములుతువరి
మన్ను బుష్పాంజనమును సమముగనూరి
వ్రేలితోఁగొల్కి నిడినఁ గుందేలుమాంస
ముచు భుజించినయెడ శీఘ్రముగనుమాను. 69

తా. తువరిమన్ను, పుష్పాంజనము, ఈరెండునుసమాముగా మర్దనచేసి వ్రేలితో కనుకొలికియందుఁ బెట్టినను చెవవిల్లిమాంసముం దినినను, నేత్రవ్రణములు మానును.

ఉ. తుమ్మెదగూటిమన్నగొని దుగ్ధముతోడనుగాని లేకతో
యమ్మునగానినరారి వలయమ్మునగరాచిన లేకమైలుతు
త్థమ్మునుజన్నుబాలనిడఁ దప్పకమానును బూటలోననే
త్రమ్ములమీఁదిగడ్డలగదంకృతులీక్రియ సేయుటొప్పుగుక్.

తా. తుమ్మెదగూటిమన్ను తీసికొని పాలతోఁగాని లేక నీటితోఁగాని నరారికురుపునకు చుట్టుసరాచినను, లేక మైలుతుత్థమును చన్నుబాలతో నరారిపెట్టినను పూటలోనేత్రముల మీఁది గడ్డలుమానును. కాఁబట్టి వైద్యులీవిధానమును జేయవలెను.

నాభీవ్రణమునకు (విద్రధి.)

గీ. మంగచెక్కయుఁ బాటకారింగువయును
మెత్తగానరారి యదినాభిమీఁదఁగట్ట
విద్రధిసమాఖ్యబొడ్డులో వేయునట్టి
వ్రణము నిశ్శేషముగమాను బ్లవగవర్య. 71

తా. మంగచెక్క, పాటు, కారింగువ ఇవి మూఁడును మెత్తగామర్దనచేసి దానిని బొడ్డుమీఁదఁ గట్టినయెడల విద్రధి యనుపేరుగల బొడ్డులోవేయుకురుపు నిశ్శేషముగామానును.

శిరోవ్రణమునకు.

గీ. మంగచెక్కరసంబును మరగఁగాచి
యందునిరువదియైదవ యంశగాఁబ్ర

పౌండరీకమునిడి తలనిండరాచి
రుద్దిన శిరోవ్రణంబులు రూపుమాయు. 72

తా. మంగచెక్క రసమును మరుగునట్లు కాచి దానిలో ఇరువదియైదవభాగముగా కర్పూరపుబెండను వైచి తలనిండ రాచి రుద్దినయెడల శిరోవ్రణములు నశించును.

గీ. పెద్దవావింటదొండాకు పేరుకొనిన
సున్నముననల్పిగుడ్డలోఁ జుట్టిచెవిని
బిండినను జెవిలోఁ బుట్టుపుండుపండి
చితికిమానును మొదలంట శీఘ్రముగను. 73

తా. పెద్దవావింట, దొండాకు, పేరుకొనినసున్నము, ఇవినలిపి గుడ్డలోఁజుట్టి చెవిలోపిండినయెడల చెవికురుపు చితికి శీఘ్రముగామానును.

ఆ. వట్లగింజయెత్తు వరమామహామ్మాయి
గోరువెచ్చనైన వారిలోనఁ
గానివరహిమాంబుకణములఁగానిగ
లిపియిడినను జెవి కురుపులుమాను. 74

తా. వట్లగింజయెత్తు మహామ్మాయి గోరువెచ్చగాను నీటిలోఁగాని మంచిమంచునీటిలోగాని కలిపిపోసినయెడల చెవికురుపులుమానును.

గీ. ఆరెచెక్కరసంబు జంబీరఫల ర
సంబురుద్రజడాకురసంబు సరిగఁ

గలిపిచెవిలోనబోసిన గడ్డలున్నఁ
జెలికిపోటంతయును మానుశీఘ్రముగను. 75

తా. ఆ రేచెక్కరసము, నిమ్మపండ్ల రసము, రుద్రజడాకురసము ఇవిసమానములుగాఁ గలిపి చెవిలోఁ బోసిన యెడల, కురుపులున్న యెడలఁ జెలికి వెంటనేపోటుతగ్గును.

గీ. నాగవల్లీదళంబు సున్నమునుబోక
చెక్కయునుధూమ్రపత్రముఁ జితుకఁగొట్టి
గుడ్డలోఁబెట్టిచెవిలోన గురిగఁబిండ
వ్రణముని శ్శేషముగమాను వనచరేంద్ర. 76

తా. తమలపాకు, సున్నము, పోకచెక్క, పొగాకు ఇవి చితుకగొట్టి గుడ్డలోబెట్టి సరిగా చెవిలోఁ బిండినయెడల వ్రణము నిశ్శేషముగామానును.

నొసటికురుపునకు.

గీ. రెండుగన్నేరువేరుల నెండఁబెట్టి
నూరిఘృతముననైనను నూనెనైన
వండిపూయనొసట నుద్భవంబులైన
పుండ్లుమానును వేగంబ పూర్ణముగను. 77

తా. గన్నేరువేళ్లను రెండిటిని ఎండఁబెట్టి నూరి నేతితోనైనను లేకనూనెతోనైనను ఉడికించి పూసినయెడలనొసటనుబుట్టినట్టి కురుపులు వెంటనేమానును.

రొమ్ములోని కురుపులకు.

గీ. మేకపాలను బొంగించి మిరియపుబోడి
పంచదారయుఁగల్పి త్రావించిరేని
రొమ్ములోఁబుట్టునట్టి వ్రణమ్ముమూఁడు
దినములకు శాంతినొందును వనచరేంద్ర. 78

తా. పొంగించిన మేకపాలలో మిరియపుబోడి, పంచదారగలిపి త్రాగించినయెడల రొమ్ములోఁబుట్టిన కురుపుమూఁడుదినములకు మానును.

పిల్లలకాళ్ళేతులమీఁది కురుపులకు.

క. బాలురమూత్రమునఁ గడిగి
పాలును సున్నమునుబసుపుబట్టించిపయిన్
జేలికగట్టిన బిల్లల
కాలిపయిం బుట్టునట్టిగడ్డలుమానున్. 79

తా. పిల్లలమూత్రముతోఁ గడిగివైచి, పాలు, సున్నము, పసపు ఇవిమూఁడునుబట్టించి అమీఁదనొక గుడ్డనుగట్టిన యెడల కాలిమీఁదఁబుట్టునట్టి గడ్డలుమానును.

గీ. గుగ్గిలము తేనె మైనము గుడముసైంధ
వలవణము తేనె సమభాగములుగనూరి
పాకమునుబట్టి పగిలినపాదములకుఁ
జేతులకురాయ మానుచు శీఘ్రముగను. 80

తా. గుగ్గిలము, తేనె, మైనము, బెల్లము, సైంధవ లవణము ఇవి సమభాగములుగా నరారిపాకముబట్టి పగిలిన కాళ్ళకు, చేతులకుఁ బట్టించినయెడల వెంటనేమానును.

సాధారణదుష్టవ్రణములకు.

సీ. బదరీదళములు వేపజివురు దగనరారి
గాని నల్లనితిలకల్కమందు
నింబదళములు తేనెయునరారి చేర్చిగా
ని తెగడ తిలలు దంతిమొదలు వస
వేపాకునుం బాటవేరు సైంధవలవ
ణంబునెుత్తగను జూర్ణంబుజేసి
తేనెయందునఁగల్పి గాని లేపనముసే
సినను దుష్టవ్రణమునునుబుట్టు
గీ. వాపులన్నియు దినములోపలహరించు
వ్రణము నీర్వట్టకుండఁ గాపాడుఁబుండు
నంబుకువుబుట్టకుండు క్షణంబులోన
నౌషధగుణంబు తెలియఁగానగు మహాత్మ. 81

తా. రేగు ఆకులు, వేపాకు ఇవి రెండును నూరియైనను నల్లనువ్వులు కల్కముచేసి అందు వేపాకులు తేనెతో నూరిచేర్చియైనను, తెగడ, నువ్వులు, దంతివేరు, వస, వేపాకు, పాటవేరు, సైంధవలవణము ఇవి మెత్తగా చూర్ణముచేసి తేనెలోఁ గలిపిగాని పూసినయెడల దుష్టవ్రణమునందు బుఁ

వాపులన్నియు ఒకరోజులో మాని వ్రణము నీరుపట్టకుండఁజేసి పుండుపురుగుపట్టనీయక క్షణమాత్రములో ఔషధ గుణము జూపించును.

గీ. మ్రానిపసపును మంజిష్ట మణిశిలయును
నేయిపసపును లక్క తేనెయును జేర్చి
కలిపి లేపనమొనరింపఁ గఠినచర్మ
రోగములు మానిపోవును రూఢిగాను. 82

తా. మ్రానిపసపు, మంజిష్ట, మణిశిల, నేయి, పసపు, లక్క, తేనె వీనిని జేర్చికలిపి పూసినయెడల ఎంతకఠినము లయిన చర్మరోగము లయినను మానిపోవును.

గీ. అన్నభేది లవంగలోహములు మ్రాని
పసపుఁ దిప్రిఫలంబులును నూరి పట్టువేయ
నెట్టివ్రణమును నెన్నఁడుఁ బుట్టకుండ
మాని వెంటనె క్రొత్తచర్మంబు దొడగు. 83

తా. అన్నభేది, లవంగములు, లోహములు, మ్రానిపసపు, కరకతాడి యుసిరికలు, నూరి పట్టించినయెడల నెట్టివ్రణములయినను నెన్నఁడును బుట్టకుండునట్లు మాని వెంటనే క్రొత్తచర్మమును దొడగును.

మ. వెలిగారంబును దెల్లచండ్రియును గంపిల్లంబునుఁ గ్రేణుక
జలజాతచ్ఛద తుత్థముల్ వసయవక్షారంబునుం జిట్టిబ

చ్చలియునొంటి లవంగపట్టయును సర్జక్షారముందుల్యావ
గ్గలుగఁ గోఘృతమందు నూరియిడఁ బేరన్నాయుబుంక్ష్లె
న్నియుఁ. 84

తా. వెలిగారము, తెల్లచంద్ర, వావిలి, పర్పాటకము, తామరాకు, తుత్థములు, వస, యవక్షారము, చిత్రి, బచ్చలి, సొంటి, లవంగపట్ట, సర్జక్షారము, వీనినిసమానభాగములుగా ఆవునేతితోనూరి పట్టించిన యెడల అన్నిజాతుల పుండ్లును నశించును.

గీ. త్రిఫలములును విడంగముఁ దిప్పతీగ
త్రికటుకము చేదుపొట్ల సరిగనునూరి
యంతగుగ్గిలముంచి ప్రత్యహామునక్ష
పరిమితిందిన్నమానును వ్రణముతెల్ల. 85

తా. కరక, తాడి, యుసిరికలును, తిప్పతీగ, శొంఠి పిప్పలి, మిరియములు, చేదుపొట్ల వీనిని సమాన భాగములుగ నూరి అంతగుగ్గిలమునందు జేర్చి ప్రతిరోజును, అక్షపరిమాణా ముభుజించినయెడల నన్నివ్రణములును మానును.

గీ. గుగ్గిలము త్రిఫలంబులు నుగ్గుసేసి
తేనె యనుపానముగదిన మాను నెట్టి
వ్రణములేనియుగావున వైద్యులీవి
ధంబుజేసిన రోగిసౌఖ్యంబునొందు. 86

తా. గుగ్గిలము, కరకతాడియుసిరికలు, గుండగాఁగొట్టి తేనెయనుపానముతోఁ దినిన యెడల ఎట్టి వ్రణము లయినను మానును. కనుక వైద్యులీవిధానము జేసినయెడ రోగి సౌఖ్యపడును

క. త్రికటుకములు త్రిఫలంబులు
నొకకల్వమునందు సరిగ నుంచియుమఱియిం
చుకగుగ్గిలంబునిడిమా
త్రకట్టుగట్టి తినఁబుండ్లుతప్పకమానున్. 87

తా. శొంఠిపిప్పలి మిరియములు, కరకతాడియుసిరికలు సమముగ నొకకల్వమున వైచి కొంచెము గుగ్గిలమును గలిపి మాత్రకట్టఁగట్టి తినినయెడల పుండ్లుమానును.

క. నువులును నతిమధురమునైం
ధవలవణము పసుపు నింబదళములువీనిం
దవజూర్ణంబును జేసిమ
ధువున నాయంగమాను దుష్టవ్రణముల్. 88

తా. నువ్వులు, అతిమధురము, సైంధవ లవణము, పసపు, వేపాకు వీనిని చూర్ణముగాఁ జేసి తేనెతోఁగలిపి, రాచిన యెడల దుష్టవ్రణములు మానును.

గీ. పసపు నతిమధురము మ్రానిపసపు వసయు
నువ్వు వేపాకును దెగడయును సరిగను

నూవుకల్కంబుతోనూరి యావునేయి
గలిపిపూసినఁ జెడుపుండ్లుతొలఁగు వేగ. 89

తా. పసవు, అతిమధురము, మ్రానిపసపు, వస, ఉప్పు వేపాకు, తెగడ, ఇవి సమానభాగములుగా నువ్వుల కల్కముతోఁగలిపినూరి, ఆవునేయి గలిపి పూసిన యెడల శీఘ్రముగాఁ జెడుపుండ్లుమానును.

సీ. శుద్ధ వ్రణమును నశుద్ధవ్రణంబును
నశ్వత్థ వటకషాయములఁ గడుగ
నగు చేదుపొట్ల వేపాకుకషాయంబు
లనుగడుగంగ వలెను వ్రణమ్ము
వాతవ్రణముగడ్గవలె దశమూలక
షాయంబున వటకషాయమునను
పైత్యవ్రణములఁ గఫవ్రణంబులరేల
చిగురుకషాయంబుచేతఁగడుగ
గీ. వలయునిబ్భంగి క్రమము దప్పక వ్రణములఁ
గడుగనీర్వట్టుటయు నీపిబోడముటయును
సలుపుటయువాచుటయు లేక శాంతినొందు
వెజ్జులిదిముఖ్యమనుచు భావింపవలయు. 90

తా. రావి మఱ్ఱి కషాయముచే శుద్ధవ్రణములను, అశుద్ధవ్రణములను గడుగవలెను. చేదుపొట్లవేపాకు కషాయములచేత సాధారణవ్రణములను గడుగవలెను. మెంతి, కోలపొన్న

నేలములగ, ములుక, పల్లేరు, మారేడు, నెల్లి, తుందిలము, గుమ్మడి, కలిగొట్టు, వీనికషాయముచే వాతవ్రణమును గడుగవలెను. మఱ్ఱికషాయముచేత పైత్యవ్రణములు కడుగవలెను. రేలచిగురు కషాయముచేత, కఫవ్రణములు కడుగ వలెను. ఇట్లుకడిగిన యెడల నీరుపట్టుట, వాచుట మొదలయినవి లేక శాంతినొందును, కాఁబట్టి వైద్యులీవైద్యమును ముఖ్యమయినదిగాఁ దలపవలెను.

మ. మయిసాక్షింగొని మఱ్ఱిపాల సరిగన్మర్దించి పట్టింప వె
న్నయుగర్పూరము నూరిరాచినను వెన్నంజిల్లేడుంబాలు గ
ల్పియిడం బచ్చిపొగాకునూరియిడిన న్వేపాకునన్ న్నూనెనూ
రియిడంబుండునబుట్టుపుర్వ్వులునివారించున్నమ_స్తంబౌగిఁ

తా. మయిసాక్షిని మఱ్ఱిపాలతో మర్దించిపట్టించినను వెన్నయు, కర్పూరము నూరిరాచినను, వెన్నలోఁజిల్లేడుపాలు కల్పి పట్టించినను, పచ్చిపొగాకు నూరి కట్టినను, వేపాకునూనె నూరిరాచినను, పుండులోఁబుట్టుపురుగులన్నియునునసించును.

బొరల గడ్డకు.

గీ. గాయపాకును వెల్లుల్లిగడ్డవీని
రెండిఁటినినూరి కట్టిన రేలచిగురు
నాముదంబున వేయించియైనఁగట్టఁ
బొరలగడ్డలు వేగంబుపోవునణఁగి. 92

తా. గాయపాకు, వెల్లుల్లిపాయలు, ఈరెంటిని నూరి కట్టినను, రేలచిగురు ఆముదమున వేచి కట్టినను పొరలగడ్డలు వేగముగామానును.

గీ. బొమ్మజెముడును బిడకల కుమ్ములోనఁ
బెట్టియుడికించి లోనున్న తెట్టుఁదీసి
కట్టినం గలబందనుకాల్చి దాని
లోనిచానగట్టినను గాని మానఁగలదు. 93

తా. బొమ్మజెముడుమట్టను కుమ్ములోనుడఁకబెట్టిలోపలిమెత్తనిగుంజును దీసికట్టుకట్టినను, కలబందనుకాల్చి దానిలోని చానను గట్టినను పొరలగడ్డమానును.

కొయ్యగండలకు.

గీ. జెముడుకాడలపాల నిత్యమునుగుడ్డఁ
దడపికండకునంటింపఁ దప్పకుండ
శస్త్రమును జేసినట్టుల జక్కగాను
బదిదినంబులలోఁ గోసిపారవైచు. 94

తా. ప్రతిదినమును జెముడుకాడలపాలతో నొకగుడ్డనుదడపి కొయ్యగండకుఁ బట్టించుచుండినయెడల శస్త్రముచేసినట్లు పదిదినములలోఁ గోసివైచును.

అగ్నిదగ్ధవ్రణములకు,

గీ. కరకతాడియుసిరికలు కాల్చిపొడుముఁ
జేసితైలముతోడను జేర్చిరాయ

నగ్నిదగ్ధవ్రణము బాధ యణఁగిమూఁడు
దినములకు మాడిసుఖమిచ్చు మనుజునకును. 95

తా. కరక తాఁడియుసిరికలు కాల్చి పొడుముగొట్టినూనెలోఁగలిపి రాచినయెడల, అగ్నివలనఁ గాలిన వ్రణముబాధ తగ్గమూఁడు దినములలోమాఁడిపోవును.

క. యవలను గాల్చినభస్మము
నువునూనెంగల్చికొని యనువుగను రాయఁగ
జవమునఁ గాలినపుండ్లొక
దివసంబునమాడుపట్టి స్థిమితమొసంగుఁగ. 96

తా. బియ్యమును గాల్చిన భస్మము నువ్వులనూనెలోఁ గలిపి చక్కఁగాఁ బట్టించినయెడల కాలిన పుండ్లు ఒక దినములో మాడుపట్టి స్థిమితపడును.

గీ. కరకకాయబురద జీరకమునుగుగ్గి
లమును మైనము నతిమధురమునునూరి
యావునేతిని లేపనంబమరసేయ
నగ్నిదగ్ధవ్రణపుబాధయడఁగిపోవు. 97

తా. కరకకాయ, మట్టిబురద, జీలకఱ్ఱ, గుగ్గిలము, మైనము, అతిమధురము ఇవినూరి ఆవునేతితో పూసినయెడల అగ్నిదగ్ధవ్రణముయొక్క బాధపోవును.

గీ. మఱ్ఱియూడలకొన లతిమధురమును బ్ర
పౌండరీకనుమంజిష్ఠ పచ్చియారె

పువ్వుచందనము రసకర్పూరమావు
పాలతోఁ రాయఁ గాలిన వ్రణముమాను. 98

తా. మట్టియాడలకొనలు, అతిమధురము, ప్రపౌండరీకము, మంజిష్ట, పచ్చి ఆరెపువ్వు, మంచిగంధము, రసకర్పూరము, ఆవుపాలతోనూరి రాచినయెడల గాలినపుండ్లుమానును

గీ. మైనమునుగుగ్గిలమునతి మధురమువస
చాగమంజిష్టలొద్దుగ చందనంబు
కల్కముగఁ జేసి ఘృతమిడి కాచిలేప
నమ్మిడిననగ్ని దగ్ధవ్రణములుమాను. 99

తా. మైనము, గుగ్గిలము, అతిమధురము, వస, చాగ, మంజిష్ట, లొద్దుగ, మంచిగంధము, ఇవి కల్కముగాఁ జేసినేయిగలిపికాచి రాచినయెడల అగ్నిదగ్ధవ్రణములుమానును.

గీ. చేదుపొట్లకషాయము చేసియుంచి
మైనఁ గల్కంబుగాఁదీసిమైననావ
నూనెతోఁగాచి రాచిరయేని యెట్టి
యగ్నిదగ్ధవ్రణములుఁ జయ్యనహరించు. 100

తా. చేదుపొట్ల కషాయముచేసి మైనను, కల్కముగా జేసిమైనను, ఆవనూనెతోఁగాచిమైనను, రాచినయెడల నెట్టియగ్నిదగ్ధవ్రణములైనను వెంటనేమానును.

క. సమముగఁ ద్రిఫలంబులుగా
ల్చినవెంటనె చూర్ణములుగఁ జేసి నువులనూ

నెనుఁగల్పి లేపనముఁ జే
సినఁగాలిన వ్రణము లెల్లశీఘ్రముమానుఁ 101

తా. కరక తాడియునిరికలు సమానభాగములుగా కాల్చిచూర్ణము జేసి నువ్వులనూనెతోఁ గల్పిపూసిన యెడల కాలిన వ్రణములు శీఘ్రముగా మానును.

గీ. యష్టిమధుకంబు కరకకాయయు నుజిగట
మన్నునంజీలకఱ్ఱయు మైనమునుగ
లువమునను నూరి దానికిఁదవినగోఘృ
తంబునిడి రాయమాను దగ్ధవ్రణంబు. 102

తా. యష్టిమధుకము, కరకకాయ, జిగటమన్ను, జీలకఱ్ఱ, ఇవి మైనముతో కలువమునందువైచి నూరి దానికితగిన ఆవునేయిపోసి రాచిన యెడల దగ్ధవ్రణముమానును.

గీ. అశ్మచూర్ణజలంబున నవిసెనూనె
నైన లేక మఱియుఁ జేపనూనెనైనఁ
గసిపిరాచిన నగ్నిదగ్ధవ్రణములు
మానునిస్సంశయముగను మర్కటేంద్ర. 103

తా. మణిశిల పొడిగలిపిన నీటిలో అవిసెనూనెయైనను చేపనూనెయైనను, గలిపిరాచినయెడల నిస్సందేహముగా అగ్నిదగ్ధవ్రణములు మానును.

తైలదగ్ధవ్రణములకు.

గీ. మీగడయుఁ బ్రీతసున్నంబు మెదపిరెండుఁ
దైలదగ్ధవ్రణంబు మీఁదనిడి రేని

మంటయును నాటుపోటును మాని వేగ
నంచుగట్టి ముదంబు ఘటించుమాడి. 104

తా. మీగడ, ప్రాతసున్నము, రెండును రంగరించి తైల దగ్ధవ్రణముల మీఁదఁబూసిన యెడల మంట, ఆటు, పోటు, ఇవిమాని శీఘ్రముగా అంచుగట్టిమాడిపోవును,

శస్త్రాస్త్రములవలని గాయములకు.

గీ. అవిసె యడవిసదాపయు నడ్డసరము
సమముగానూరి పట్టింప శస్త్రములయు
నస్త్రములయును గాయంబులంతరించి
సౌఖ్యమొనగూడు శీఘ్రమజనులకెందు. 105

తా. అవిసె అడవిసదాప, అడ్డసరము, ఇవిసమానభాగముగానూరి పట్టించినయెడల శస్త్రాస్త్రములవలన నైనగాయములుమాని జనులకుసౌఖ్యము కలుగును.

గజ్జి కి.

క. మణిశిల బూసినగజ్జియు
వ్రణములునుఁ దద్రురోగవగఁణంబునుమా
నును గాన నీచికిత్సను
పనిగొని సేయంగవలయు వైద్యులునతముఁ 106

తా. మణిశిల పూసినచో గజ్జి, వ్రణములు, దద్రురోగములు, మానిపోవును గావున వైద్యులెప్పుడును ఈచికిత్సను తప్పక సేయవలెను.

గీ. మూరుకొండసమూలము నవారియుప్పు
నీటనిడియుంచు మంచినూనెయునుగప్పు
రంబునుంగల్పి యొడలికి రాచిరేనిఁ
దీటగజ్జినశించును పూటలోన 107

తా. మూరుకొండచెట్టు వేరుతోగూడనవారి, ఉప్పునీటిలోవై
చి అందు మంచినూనె, కర్పూరము, కలిపి శరీరమునకుఁ
బూసిన యెడల తీటగజ్జి ఒకపూటలో నశించి పోవును.

క. ఆముదము గుల్లసున్నము
జామొక కల్వంబులోనఁ జమిలియిడంగన్
గోమయముంబట్టింపం
జీము వెడలి గజ్జికురుపు శీఘ్రముమానున్. 108

తా. ఆముదము, గుల్లసున్నము, ఒకజాము మర్దించి
పెట్టినను ఆవుపేడంబట్టించినను, గజ్జికురుపు చీముగారిమాని
పోవును.

క. మురదారుసింగు వెన్నం
గరుగఁగ మర్దించి రాయగజ్జియుమంటల్
దురదలు గరుకును గులచీ
దరయును నిమిషంబులోనఁ దప్పకమానున్. 109

తా. మురదారుసింగు వెన్నతోకరగునట్లుమర్దించిరాచి
నయెడల మంటలు, దురదలు, గరుకు, గుల, చీదర ఇవిక్షణ
కాలములో తప్పక మానును.

గీ. అడవిమాబీరకాయయు నాకురెండు
భస్మముంజేసి నూనెలోపలను గలిపి
పూస చలినీళ్ళస్నానంబుఁ జేసిరేనిఁ
దీటగజ్జినశించును బూటలోన. 110

తా. అడవిమాబీరకాయ, ఆకులు రెండును భస్మముచేసి నూనెలోకలిపి పూసి చలినీళ్ళు స్నానముఁచేసినయెడల తీటగజ్జి ఒకపూటలో నశించును.

గీ. తెల్లగన్నేరువేరును దేవదారు
తైలము సమానముగనార దబ్బపండు
రసముతో మెత్తగానూరి రాచిరేని
నెట్టిగజ్జియు నెన్నఁడు బుట్టకుండు. 111

తా. తెల్లగన్నేరువేరు, దేవదారుతైలము ఇవి సమానభాగములుగా నార దబ్బపండు రసముతో మెత్తగా నూరి రాచిన యెడల, ఎటువంటి గజ్జియైనను మరలఁ బుట్టకుండ మానును.

గీ. ఉత్తరేణి సమూలంబు నుప్పునీట
మూఁడుగడెలూరనిచ్చి జిల్లేడుపాల
నూరిపట్టించిరేనియు బీరువోక
గజ్జి యొకపూటలో మానఁగలదు నిజము. 112

తా. ఉత్తరేణిచెట్టువేరుతోఁగూడ ఉప్పునీటిలో మూఁడుగడియల కాలము ఊరబెట్టి అది జిల్లేడుపాలతో మర్దించి పట్టించినయెడల నిజముగాఒకపూటలో అడ్డులేకుండమానును

మొలగజ్జికి.

ఆ. అరటిపండుతొక్కయైనను బచ్చిపొ
గాకుగాని వేసి యదిమికట్ట
నాల్గుకట్లలోన నసగల మొలగజ్జి
మానిసుఖముగల్గు మనుజులకును. 113

తా. అరటిపండు తొక్కయైనను, పచ్చిపొగాకైనను వేసి గట్టిగా కట్టినయెడల నాలుగుకట్లతో దురదగానున్న మొలగజ్జి మానిపోవును.

క. అంకుడుచెక్క రసంబును
గుంకుడుకాయరసముప్పుఁగొడి మొలగజ్జిం
గొంకక బట్టించినచో
నంకెకురానిదియుమాని హర్షంబొసఁగుఁ. 114

తా. అంకుడుచెక్క రసమును, కుంకుడుకాయరసము, ఉప్పు, దీపపుకొడియు, వీనిని మొలగజ్జికిఁ బట్టించినయెడల సాధ్యముగాని మొలగజ్జియు మానిపోవును.

తామరకు.

ఆ. గంగరావికాయ గాడిదగడపాకు
రెండుసరిగనూరి యెండఁబెట్టి
యందులోనఁ బచ్చియంకుడుచెక్కర
సమిడిరాయఁ దామరమ్ముతిఁజెందు. 115

తా. గంగరావికాయ, గాడిదగడపాకు, ఇవి రెండును సమానభాగములుగా మర్దించి యొండఁబెట్టి, అందులో పచ్చి అంకుడుచెక్క రసమును గలిపి రాచినయెడల తామర చచ్చి పోవును.

గీ. పండుమోదుగుమాడలు గుండఁగొట్టి
నీటితో మెత్తగానరారి నిమ్మపండ్ల
రసము తగుమాత్రము·గఁగల్పి రాచిరేని
దామర దినంబులోమాను దప్పకుండ. 116

తా. పండిన మోదుగమాడలు గుండఁగొట్టి నీటితో మెత్తగానరారి నిమ్మపండ్ల రసము కొంచెముగలిపి రాచినయెడల తామర ఒకదినములోమానును.

సీ. పీసెడుకొబ్బరిపెంకులు ముక్కలు
గాఁజేసియొకపెద్ద కడవలోనఁ
బోసియందున్నట్టి ముక్కలమీఁదబె
త్తెడులోననొకచిన్నపిడతఁగట్టి
కరవీరమూల శకలములునాల్గందు
వైచికడవమీఁద వాటముగను
రాగిగిన్నెనుబెట్టి బాగుగనావిరి
పోకుండ మట్టిని బూతబూసి
గీ. జలముచేనింపి పొయిమీఁద జ్వాలగాచి
రెండుమారులు మరుగంగ గుండదింపఁ

బిడతలోఁ ద్రావకముదిగుఁబిదపదానిఁ
దామరకుబూయ మానును తత్క్షణంబ. 117

తా. వీసెడు కొబ్బరిపెంకులు ముక్కలుగాఁజేసి ఒక పెద్ద కడవలోఁబోసి, అందున్న పెంకులమీఁద బెత్తెడు ఎడము గా నుండునట్లొక పిడకను కడవలో వేలాడఁగట్టి, ఆపిడతలో ఎఱ్ఱగన్నేరు వేళ్ళు నాలుగువైచి ఆకడవపై రాగిగిన్నె నొక దానిని మూతబెట్టి రాగిగిన్నె, కడవమూతిసందునుండి ఆవిరి పోకుండ మన్నుమేగి పైరాగిగిన్నెనిండ నీళ్ళుపోసి కడవను పొయిమీఁదబెట్టి మరుగునట్లు కాచవలెను. ఇట్లురెండుసారులు పోసిననీరు మరగగానే, కుండనుదింపివేసి చల్లార్చివిప్పిచూచితి మేని కుండలో వేలాడఁగట్టిన పిడతలోనికి ద్రావకము దిగును దానిని తామరకఁబూసినచో వెంటనే మానును.

దురదలకు.

గీ. అతివసయుఁగలబందయు నాముదమ్ముఁ
బంఘుతంబెపువిత్తులు వావిలియును
మంగచెక్కయు గన్నేరునుం గలియఁగ
నరారిరాచిన దురదలు జేరవెపుడు. 118

తా. అతివస, కలబందయు, ఆముదము, పంఘుతంబె పుగింజలు, వావిలి మంగచెక్క, గన్నేరు వీనిని కలియనూరి రాచిన దురదలు నశించును.